

Ενίσχυση της διαλεκτικής γλωσσικής συνειδητοποίησης μαθητών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης μέσω ενός προγράμματος διδασκαλίας των νεοελληνικών διαλέκτων

Μαρίνα Τζακώστα & Κωνσταντίνα-Ειρήνη Κουφού
Πανεπιστήμιο Κρήτης

Περίληψη

Στόχος της μελέτης μας είναι ο έλεγχος της αποτελεσματικότητας του Ψηφιακού Μουσείου Ελληνικής Προφορικής Ιστορίας ως εργαλείου α) διδασκαλίας των νεοελληνικών διαλέκτων στο σχολείο, β) εμπλουτισμού και καλλιέργειας της μεταγλωσσικής ενημερότητας των μαθητών (Adger et al. 2007· Ντίνας & Ζαρκογιάννη 2009· Τσιπλάκου & Χατζηγιάννου 2010). Το ΨηΜοΠΙ (www.mohi.edc.uoc.gr) έχει ως βασικό του στόχο να εμπλουτίσει τη δεξαμενή εργαλείων και μεθόδων διδασκαλίας των γεωγραφικών ποικιλιών της Ελληνικής (Τζακώστα & συν. 2015). Συνεπώς, επιδιώκει όχι απλώς να εξυπηρετήσει ανάγκες αποθήκευσης ηχητικών ή/και οπτικών αρχείων, αλλά να χρησιμοποιηθεί στην εκπαίδευση και να ενισχύσει τη διδακτική μεθοδολογία. Στο άρθρο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα μιας διδακτικής παρέμβασης η οποία υλοποιήθηκε με 50 μαθητές Γυμνασίου του ν. Αιτωλοακαρνανίας. Τα δεδομένα δείχνουν ότι οι μαθητές βρίσκουν ενδιαφέρουσα τη δυνατότητα πρόσβασης σε διαλεκτικό γλωσσικό υλικό από διάφορες περιοχές της Ελλάδας και - μέσω του διαλεκτικού υλικού - σε στοιχεία τοπικής ιστορίας. Σύμφωνα με του μαθητές, σημαντικότερη συμβολή του Ψηφιακού Μουσείου Ελληνικής Προφορικής Ιστορίας είναι ότι μπορεί να καταστήσει σαφές πως οι διάλεκτοι διαθέτουν πλήρη γραμματικά συστήματα. Η συμμετοχή των μαθητών στην επιλογή των διδακτέων ενοτήτων και των δραστηριοτήτων τους κατά τη γλωσσική διδασκαλία έκανε το μάθημα περισσότερο ενδιαφέρον και φαίνεται να επιφέρει θετικά μαθησιακά αποτελέσματα.

Λέξεις-κλειδιά: γλωσσική διδασκαλία, διαλεκτολογία, διδασκαλία διαλέκτων, γλωσσική ποικιλία, εφαρμοσμένη γλωσσολογία

1. Εισαγωγή

Η διδασκαλία των γλωσσικών ποικιλιών, κοινωνικών και γεωγραφικών, θεωρείται πολύ σημαντική για την ανάπτυξη της γλώσσας και την καλλιέργεια της μεταγλωσσικής ενημερότητας των μαθητών (Adger et al. 2007· Ντίνας & Ζαρκογιάννη 2009· Τσιπλάκου & Χατζηγιάννου 2010). Η σημαντικότητα αυτή αποτυπώνεται στο *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών* για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση (2003) και το *Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών* για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (2003). Ο θετικός ρόλος της διδασκαλίας των διαλέκτων αποτυπώνεται στις στάσεις και τις απόψεις

μαθητών, εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, γονέων και φοιτητών (βλ. ενδεικτικά Καμπάκη-Βουγιουκλή υπό κρίση· Καμπάκη-Βουγιουκλή & Δούρου 2015· Καμπάκη-Βουγιουκλή & Μάρκος 2014· Καγιάση & Τζακώστα 2016· Μαγαλιά 2000· Ματθαιουδάκη 2015· Μπετεινάκη 2017· Πλουμίδη 2016· Πολάκη 2016· Στρατιδάκης 2007· Στρατιδάκης & μαθητές 2008· Συμεωνίδης 2015· Συμεωνίδης & Φώλια 2013· Τζακώστα υπό κρίση· Τζακώστα & Μπετεινάκη 2018· Τζακώστα & Μπετεινάκη υπό κρίση). Ενώ πολλοί από τις προαναφερθείσες ομάδες μαθητών, εκπαιδευτικών, γονέων, φοιτητών, κάνουν κάποιες προτάσεις διδασκαλίας των διαλέκτων, εκφράζουν σκεπτικισμό σχετικά με το πώς στην πραγματικότητα θα μπορούσαν να ενσωματωθούν οι διάλεκτοι στην γλωσσική διδασκαλία (Μπετεινάκη 2017· Τζακώστα υπό κρίση· Τζακώστα & Μπετεινάκη 2018, υπό κρίση).

Οι νεοελληνικές διάλεκτοι έχουν γίνει και συνεχίζουν να γίνονται αντικείμενο ενδελεχούς θεωρητικής ανάλυσης. Ωστόσο, οι προτάσεις διδασκαλίας τους είναι λιγότερο συστηματικές και εστιάζουν σε κάποιες και όχι σε όλες τις διαλέκτους. Έτσι, η Κυπριακή είναι μια διάλεκτος για την οποία έχουν γίνει σοβαρές και συνεχείς προσπάθειες ενσωμάτωσής της στο εκπαιδευτικό σύστημα (βλ. Κωστούλη 2015· Τσιπλάκου 2007· Τσιπλάκου & Χατζηγιάννου 2010· Tsiplakou in press). Οι Χριστοδούλου και Κατσογιάννου (υπό δημ.) δημιούργησαν το διαδικτυακό λεξικό *cySlang* (www.cyslang.com) με στόχο να φέρει τους χρήστες κοντά στην σύγχρονη κυπριακή αργκό. Η προσπάθεια αυτή αποκτά ιδιαίτερη αξία δεδομένου του 'όγκου' των λημμάτων της αργκό. Στον ιστοχώρο www.cyslang.com φιλοξενούνται περισσότερα από 1.500 λήμματα μη μέχρι τώρα καταγεγραμμένων σε άλλα λεξικά της κυπριακής.

Οι προτάσεις διδασκαλίας των γλωσσικών ποικιλιών της ελληνικής επικράτειας είναι σχετικά πρόσφατες και αφορούν τόσο κοινωνικές όσο και γεωγραφικές ποικιλίες. Συγκεκριμένα, οι Αρχάκης & συν. (2015) μελετούν το πώς η χιουμοριστική αναπαράσταση των γλωσσικών ποικιλιών ενισχύει την ιδεολογία της γλωσσικής ομοιογένεια. Οι διδακτικές προτάσεις των Αρχάκη και συν. (2015) αποσκοπούν στην ανάπτυξη της κριτικής γλωσσικής επίγνωσης των μαθητών και μαθητριών ώστε οι τελευταίοι να είναι σε θέση να ανιχνεύουν και να μην αποδέχονται άκριτα τις λανθάνουσες και φυσικοποιημένες ιδεολογικές φορτίσεις που συνοδεύουν την αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας στα τηλεοπτικά κείμενα.

Στο ίδιο πλαίσιο, οι Τσιτσανούδη-Μαλλίδη & Θεοδωρόπουλος (2015) καταγράφουν τη δυναμική επανεμφάνιση γεωγραφικών ποικιλιών στον διαφημιστικό λόγο και συζητά τις στάσεις έναντι της γλώσσας, όπως αυτές αποτυπώνονται στα έντυπα, στα ηλεκτρονικά ΜΜΕ και στο διαδίκτυο. Οι συντάκτες του άρθρου υποστηρίζουν ότι, αν και παρατηρείται η τάση για ομογενοποίηση της χρήσης της γλώσσας, αξιοποιούνται οι γεωγραφικές διάλεκτοι στον σχεδιασμό διαφημιστικών μηνυμάτων ώστε να εξασφαλιστεί η προσοχή του θεατή/ παραλήπτη του μηνύματος.

Σε καθαρά διδακτικό/ μεθοδολογικό επίπεδο, έχουν προσφάτως δημιουργηθεί ηλεκτρονικές πλατφόρμες προκειμένου να διευκολυνθεί αλλά και να ενισχυθεί η διδασκαλία των διαλέκτων σε τυπικά πλαίσια. Πιο συγκεκριμένα, οι Μελισσαροπούλου και συν. (2015) δημιούργησαν το πρώτο πολυμεσικό τριδιαλεκτικό διαδικτυακό λεξικό για τις μικρασιατικές διαλέκτους της Καππαδοκίας, του Πόντου, και του Αίβαλιού και των Μοσχονησιών στόχος του οποίου είναι να περιλάβει περίπου 2.500 λήμματα για καθεμία από τις προαναφερθείσες διαλέκτους και να επιτρέπει στους επισκέπτες/ χρήστες του την πρόσβαση σε ποικίλα δεδομένα, γραπτά, ακουστικά και βίντεο (βλ. επίσης Παπαζαχαρίου 2015).

Η Ματθαίουδάκη (2015) παρουσιάζει μια καινοτόμα δράση η οποία υλοποιείται στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος VOCALECT (ΔΙΑΦΩΝΗΝ). Το πρόγραμμα στοχεύει στην καταγραφή και γλωσσολογική ανάλυση του φωνηεντικού συστήματος διαλεκτικών ποικιλιών διάφορων ελληνικών περιοχών και αποσκοπεί στην ενημέρωση της εκπαιδευτικής κοινότητας σχετικά με τον πλούτο των ελληνικών διαλέκτων. Η συγκεκριμένη δράση αποτελεί την πρώτη συστηματική, συγκριτική, διεπιστημονική και εργαστηριακή μελέτη αυτού του είδους. Επιπλέον, συνιστά την πρώτη οργανωμένη προσπάθεια αξιοποίησης των γλωσσολογικών αποτελεσμάτων στην εκπαιδευτική κοινότητα.

Το Ψηφιακό Μουσείο Ελληνικής Προφορικής Ιστορίας (στο εξής ΨηΜοΠΙ) (www.mohi.edc.uoc.gr) (Τζακώστα & συν. 2014, 2015) έχει στόχο να χρησιμοποιηθεί ως χώρος αποθήκευσης ηχητικών/ακουστικών ή/και οπτικών αρχείων αλλά και ως εργαλείο διδασκαλίας της γλώσσας και της τοπικής ιστορίας. Είναι ίσως η πρώτη προσπάθεια διδασκαλίας της τοπικής ιστορίας μέσω διαλεκτικού γλωσσικού υλικού.

Η ανάγκη διατήρησης της προφορικής ιστορίας και της προφορικής παράδοσης έχει οδηγήσει στη σύσταση μουσείων προφορικής ιστορίας τόσο διεθνώς όσο και στην Ελλάδα (βλ. Τζακώστα & συν. 2015, για διεξοδική συζήτηση). Τα μουσεία προφορικής ιστορίας που υπάρχουν στο διεθνή χώρο στην πλειοψηφία τους αφορούν ιστορίες και διηγήσεις σχετικές με τα ολοκαυτώματα του Β' Παγκόσμιου Πολέμου, με γνωστότερο αυτό των Εβραίων, ή άλλους πολέμους (βλ. US Holocaust Memorial Museum's Oral History¹, USC Shoah Foundation-The Institute for Visual History and Education², Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης στη Ν. Υόρκη (MoMA)³, National WWII Museum της Ν. Ορλεάνης⁴, Boston Children's Museum⁵, Μουσείο του Λονδίνου⁶). Στην Ελλάδα η πρώτη συστηματική προσπάθεια σύστασης ενός Μουσείου Προφορικής Ιστορίας είναι προϊόν της σύμπραξης του Α.Π.Θ. και της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Χανίων (Τμήμα Πολιτισμού και Εκπαίδευσης) (Ρεπούση και συν. 2010).⁷ Προσφάτως συστάθηκε η Ένωση Προφορικής Ιστορίας⁸ η οποία παρέχει πληροφορίες σχετικά με συνέδρια, συναυτήσεις, εκδόσεις, άλλες δημοσιεύσεις και ομάδες εργασίες προφορικής ιστορίας τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό. Άλλες πηγές προφορικής ιστορίας είναι η Ομάδα Προφορικής Ιστορίας Κυψέλης⁹, η τράπεζα αναμνήσεων-Memoro¹⁰, ο Στέλιος Πελασγός – Ιστορητής,¹¹ και η Μνήμη και Προφορική Ιστορία στην Εκπαίδευση - Ιστολόγιο Όλγας Σεβαστίδου.¹²

---

¹ <http://www.ohmuseum.ca/explore.htm>

² <http://dornsife.usc.edu/vhi/>

³ <http://www.moma.org/learn/resources/archives/oralhistory#aohi>

⁴ <http://www.nationalww2museum.org/see-hear/collections/oral-histories>

⁵ <http://www.bostonkids.org/>

⁶ <http://www.museumoflondon.org.uk/Collections-Research/About-the-collections/History-and-archaeology-collections/Life-stories-oral-history.htm>

⁷ Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το μουσείο μπορούν να αντληθούν από το <http://cretaadulteduc.gr/blog/?p=377>

⁸ <http://epi.uth.gr/index.php?page=home>

⁹ <https://sites.google.com/site/opikdomain/>

¹⁰ <http://www.memoro.org/gr-gr/>

¹¹ <http://www.storytelling.gr/el/>

¹² <http://oralhistoryschool.blogspot.gr/>

Το ΨηΜοΠΙ έχει τη μορφή ψηφιακής πλατφόρμας στην οποία είναι διαθέσιμα ακουστικά/ηχητικά αρχεία διαλεκτικού λόγου. Φιλοδοξία του Μουσείου είναι να φιλοξενήσει διαλεκτικό υλικό με τη μορφή συνεντεύξεων από διάφορες περιοχές της Ελλάδας. Μέχρι σήμερα έχει συλλεχθεί υλικό από τους νομούς Ρεθύμνου, Έβρου, Λάρισας, Αιτωλοακαρνανίας, Κυκλάδων, Κεφαλληνίας, καθώς και ελληνόφωνα χωριά της Κ. Ιταλίας. Παράλληλα, το ΨηΜοΠΙ εμπλουτίζεται διαρκώς με διαδραστικές ασκήσεις, βιβλιογραφία και διάφορα κείμενα που αφορούν τις νεοελληνικές διαλέκτους (Τζακώστα, Σφακιανάκη & Πατσιάς 2014).

Στην παρούσα μελέτη παρουσιάζουμε τα αποτελέσματα μιας διδασκαλίας των νεοελληνικών διαλέκτων μέσω του ΨηΜοΠΙ η οποία υλοποιήθηκε με 50 μαθητές Γυμνασίου του ν. Αιτωλοακαρνανίας. Τα δεδομένα της διδασκαλίας και των ηλεκτρονικών ερωτηματολογίων που διανεμήθηκαν στους μαθητές και συμπληρώθηκαν από αυτούς πριν και μετά τη διδακτική παρέμβαση αναλύονται τόσο ποιοτικά όσο και ποσοτικά.

2. Μέθοδος

Στην έρευνα συμμετέχουν 50 μαθητές Γυμνασίου του ν. Αιτωλοακαρνανίας στους οποίους διανεμήθηκαν δύο ερωτηματολόγια, ένα πριν και ένα μετά τη διδακτική παρέμβαση η οποία υλοποιήθηκε μέσω του ΨηΜοΠΙ. Το πρώτο ερωτηματολόγιο (στο εξής Ε1) συνίσταται από 5 γενικές ερωτήσεις σχετικά με τη διδασκαλία των διαλέκτων. Οι ερωτήσεις αυτές είναι οι ακόλουθες:

- (i) Ποια εντύπωση σας προκαλεί η επωνυμία ‘Ψηφιακό Μουσείο Ελληνικής Προφορικής Ιστορίας’;
- (ii) Θεωρείτε τις διαλέκτους σημαντικές;
- (iii) Θεωρείτε σημαντική τη διδασκαλία των διαλέκτων στο σχολείο;
- (iv) Θεωρείτε δυνατή τη διδασκαλία των διαλέκτων στο σχολείο;
- (v) Θα θεωρούσατε αποτελεσματική τη διδασκαλία των διαλέκτων στο σχολείο; Αιτιολογήστε με συντομία την απάντησή σας.

Μετά τη συμπλήρωση του Ε1 από τους μαθητές, εφαρμόστηκε η διδασκαλία μέσω του ΨηΜοΠΙ στο πλαίσιο δύο διδακτικών ωρών. Η διδασκαλία αφορούσε α) πλοήγηση στο ΨηΜοΠΙ, β) αναλυτική παρουσίαση των εννοιών του, γ) ακρόαση διάφορων ηχητικών διαλεκτικών γλωσσικών δεδομένων τα οποία προέρχονταν από περιοχές οι οποίες επιλέγονταν από τους ίδιους τους μαθητές. Στη συνέχεια, συζητήθηκαν στοιχεία τοπικής ιστορίας καθώς και οι ομοιότητες και διαφορές στην τοπική ιστορία διαφορετικών περιοχών. Οι μαθητές έκαναν ερωτήσεις και παρατηρήσεις επί των γλωσσικών χαρακτηριστικών των διαλεκτικών δεδομένων και επιχειρούσαν να συγκρίνουν την κάθε διάλεκτο με την διάλεκτο του τόπου τους. Τέλος, έγιναν κάποιες αξιολογικές κρίσεις σχετικά με την – κατά την άποψή τους – σημαντικότητα των διαλέκτων.

Το δεύτερο ερωτηματολόγιο (στο εξής Ε2) απαρτίζεται από 10 ερωτήσεις, περισσότερο συγκεκριμένες και στοχευμένες συγκριτικά προς αυτές του Ε1 και ζητούν την αποτίμηση εκ μέρους των μαθητών του ΨηΜοΠΙ ως εργαλείου διδασκαλίας των διαλέκτων. Οι ερωτήσεις του Ε2 είναι οι ακόλουθες:

- (i) Βρίσκετε ενδιαφέρουσα την ύπαρξη του Ψηφιακού Μουσείου Ελληνικής Προφορικής Ιστορίας;
- (ii) Ποια θεματική του ΜΠΠ βρίσκετε περισσότερο χρήσιμη;
- (iii) Ποιας διαλεκτικής περιοχής τα δεδομένα θεωρήσατε περισσότερο ενδιαφέροντα ώστε να τα ακούσετε;
- (iv) Ποια διαλεκτική περιοχή θεωρείτε ότι είναι περισσότερο περιθωριοποιημένη;
- (v) Ποιας περιοχής την διάλεκτο θεωρείτε ότι είναι περισσότερο δύσκολο να κατανοήσετε;
- (vi) Ποια διάλεκτος θεωρείτε ότι έχει μεγαλύτερη ανάγκη 'διάσωσης';
- (vii) Θεωρείτε ότι το ΜΠΠ μπορεί να συμβάλει στη διάδοση και διδασκαλία των νεοελληνικών διαλέκτων;
- (viii) Θεωρείτε ότι το ΜΠΠ σας βοηθά να ανακαλύψετε την αξία των διαλέκτων ως πλήρων γλωσσικών συστημάτων;
- (ix) Με ποιους τρόπους μπορεί να γίνει ενδιαφέρουσα η διδασκαλία των διαλέκτων;
- (x) Ποια γλωσσική σας δεξιότητα νομίζετε ότι μπορεί περισσότερο να ωφελήσει κάποια γνώση των νεοελληνικών διαλεκτικών ποικιλιών;

Για τα δεδομένα των ερωτηματολογίων υιοθετήθηκε η συνθετική ανάλυση, ποιοτική και ποσοτική. Για την ποσοτική ανάλυση χρησιμοποιήθηκε το στατιστικό πακέτο SPSS 21.

3. Αποτελέσματα - συζήτηση

Όλοι οι μαθητές έδειξαν ενδιαφέρον να συμμετέχουν σε όλα τα σκέλη της έρευνας, δηλαδή τη συμπλήρωση ερωτηματολογίων και τη διδακτική παρέμβαση. Στην πρώτη ερώτηση του Ε1 'Ποια εντύπωση σας προκαλεί η επωνυμία Ψηφιακό Μουσείο Ελληνικής Προφορικής Ιστορίας' οι μαθητές στο 37,8% του δείγματος απάντησαν ότι δεν ήταν σε θέση να υποθέσουν το περιεχόμενο του ή/ και το κοινό στο οποίο απευθύνεται το ΨηΜοΠΙ. Στο 43,3% οι μαθητές θεώρησαν ότι πρόκειται για μουσείο παροχής πληροφοριών για τα ιδιώματα και τις διαλέκτους, την εξέλιξη της γλώσσας και τον ελληνικό πολιτισμό (πίνακας 1).

		Frequency	Percent
Valid	Μουσείο παροχής πληροφοριών σχετικά με τις διαλέκτους, τα ιδιώματα και τη διατήρησή τους	7	9,5
	Μουσείο σχετικά με την προέλευση και εξέλιξη της ελληνικής γλώσσας	6	8,1
	Μουσείο σχετικά με την ιστορία και την εξέλιξη του ελληνικού πολιτισμού	8	10,8
	Ψηφιακό Μουσείο	5	6,8
	Σύγχρονο μουσείο και μελέτες σχετικά τη γλώσσα και την προφορά μας	6	8,1

	Κατάργηση στερεοτύπων	1	1,4
	Ενδιαφέρον/Περιέργεια/Θαυμασμό/ Δέος	12	16,2
	Αυστηρότητα	1	1,4
	Δε γνωρίζω/Δεν απαντώ	28	37,8
	Total	74	100,0

Πίνακας 1: Περιεχόμενο ΨηΜοΠΙ

Στο 90,5% οι μαθητές απάντησαν ότι θεωρούν τις διαλέκτους σημαντικές και μόνο στο 9,5% δεν είχαν γνώμη ή δεν τις θεωρούν σημαντικές (πίνακας 2). Στους σύντομους σχολιασμούς που συνόδευαν τις απαντήσεις που έδωσαν σχετικά με τη σημαντικότητα των διαλέκτων επεσήμαναν ότι οι διάλεκτοι προσδιορίζουν την διαφορετικότητα, αναδεικνύουν την κουλτούρα και τα έθιμα μιας περιοχής. Στον αντίποδα, όσοι αμφισβήτησαν την αξία των διαλέκτων υπογράμμισαν ότι η χρήση μια τοπικής διαλέκτου μπορεί να δημιουργήσει αισθήματα ρατσισμού απέναντι σε ανθρώπους άλλων διαλέκτων.

		Frequency	Percent
Valid	Ναι	67	90,5
	Όχι	4	5,4
	Άλλη απάντηση	3	4,1
	Total	74	100,0

Πίνακας 2: σημαντικότητα διαλέκτων

Παρά το υψηλό ποσοστό των μαθητών που θεωρούν σημαντικές τις διαλέκτους, το ποσοστό πέφτει στο 82,4% στο ερώτημα αν η διδασκαλία των διαλέκτων στο σχολείο είναι σημαντική (πίνακας 3).

		Frequency	Percent
Valid	Ναι	61	82,4
	Όχι	12	16,2
	Ίσως	1	1,4
	Total	74	100,0

Πίνακας 3: Σημαντικότητα διδασκαλίας των διαλέκτων στο σχολείο.

Οι μαθητές οι θετικά διακεείμενοι στην πιθανότητα διδασκαλίας των διαλέκτων στο σχολείο υπογράμμισαν ότι η διδασκαλία των διαλέκτων μπορεί να βοηθήσει τα παιδιά α) να διαλύσουν τα κοινωνικά στερεότυπα και τους διαλεκτόφονους να μην ντρέπονται για τις διαλέκτους τους, β) να γνωρίσουν τον πλούτο των εκφραστικών μέσων της Ελληνικής, ειδικά την ‘παραδοσιακή γλώσσα’, όπως οι ίδιοι οι μαθητές την χαρακτηρίζουν, γ) να μαθαίνουν στοιχεία τοπικής ιστορίας και οι μαθητές όντας εξοικειωμένοι με στοιχεία των διαλέκτων να έρχονται ευκολότερα σε επαφή με διαλεκτόφονους συμμαθητές ή δασκάλους τους. Είναι αξιοσημείωτο ότι οι μαθητές οι οποίοι είναι θετικά διακεείμενοι προς τις διαλέκτους τις χαρακτηρίζουν ως ‘ξεχωριστές’.

Στο ερώτημα αν είναι δυνατή η διδασκαλία των διαλέκτων στο σχολείο μόνο λίγοι περισσότεροι από τους μισούς μαθητές (52,7%) βρίσκουν δυνατή τη διδασκαλία των

διαλέκτων στο σχολείο (πίνακας 4). Συγκεκριμένα, τα παιδιά υποστήριζαν ότι η διδασκαλία θα ήταν ανέφικτη επειδή κάτι τέτοιο θα απαιτούσε την επένδυση επιπλέον διδακτικού χρόνου. Επίσης, η διδασκαλία των διαλέκτων θα προκαλούσε σύγχυση και μαθησιακά προβλήματα στους μαθητές, ενώ θεωρούν ότι δεν υπάρχουν πολλοί καθηγητές με βαθιά επίγνωση της σημαντικότητας των διαλέκτων ή μαθητές που θα έδειχναν ενδιαφέρον για τη διδασκαλία των διαλέκτων. Από την άλλη, κάποιοι μαθητές θα έβρισκαν ενδιαφέρον να διδάσκονταν διάλεκτοι αντί της Κοινής Νεοελληνικής.

		Frequency	Percent
Valid	Ναι	39	52,7
	Όχι	35	47,3
	Total	74	100,0

Πίνακας 4: Δυνατότητα διδασκαλίας διαλέκτων στο σχολείο

Συγκριτικά προς τον πίνακα 4, οι μαθητές σημείωσαν ότι, αν καθιερονόταν, η διδασκαλία των διαλέκτων θα μπορούσε να είναι αποτελεσματική (πίνακας 5). Τα σχόλια των μαθητών είναι ανάλογα προς αυτά προηγούμενης ερώτησης που αφορούσε την σημαντικότητα των διαλέκτων. Αναλυτικότερα, υπογράμμισαν την καλλιέργεια της διαλεκτικής ταυτότητας, τη διεύρυνση των γνώσεών τους περί την ελληνική γλώσσα, τον εμπλουτισμό του λεξιλογίου και την συνειδητοποίηση της αξίας των διαλέκτων. Από την άλλη, υπάρχουν μαθητές που υποστηρίζουν ότι η διδασκαλία των διαλέκτων δεν θα ήταν αποτελεσματική επειδή δεν είναι η επίσημη. Επίσης, βρίσκουν σημαντικότερη τη διδασκαλία της τοπικής ιστορίας παρά τη διδασκαλία των διαλέκτων ως φορέων τοπικής ιστορίας, ηθών, εθίμων και πολιτισμού.

		Frequency	Percent
Valid	Ναι	51	68,9
	Όχι	12	16,2
	Ίσως	3	4,1
	Δε γνωρίζω/Δεν απαντώ	8	10,8
	Total	74	100,0

Πίνακας 5: Αποτελεσματικότητα της διδασκαλίας των διαλέκτων

Μετά την διδασκαλία διαλέκτων μέσω του ΨηΜοΠ, οι μαθητές συμπλήρωσαν το Ε2. Η στάση των μαθητών απέναντι στο ΨηΜοΠ ήταν πολύ θετική στο 93,2% (πίνακας 6), ενώ ως σημαντικότερες διδακτικές θεματικές βρήκαν α) τις συνεντεύξεις επειδή τους έδωσαν τη δυνατότητα να ακούσουν την προφορά των διαλεκτόφωνων και να μάθουν στοιχεία προφορικής ιστορίας και β) τον χάρτη μέσω του οποίου είχαν τη δυνατότητα να μάθουν τις ακριβείς περιοχές από τις οποίες προέρχονται τα αποθηκευμένα στο ΨηΜοΠ διαλεκτικά δεδομένα.

		Frequency	Percent
Valid	Ναι	69	93,2
	Όχι	5	6,8
	Total	74	100,0

Πίνακας 6: απαραίτητη ύπαρξη του ΨηΜοΠ

		Frequency	Percent
Valid	Συνεντεύξεις	15	20,3
	Χάρτης	16	21,6
	Δραστηριότητες	3	4,1
	Θεωρητικά	8	10,8
	Ιστορίες μοhi	3	4,1
	Άλλη απάντηση	14	18,9
	Δε γνωρίζω/Δεν απαντώ	15	20,3
	Total	74	100,0

Πίνακας 7: χρησιμότητα θεματικών ΨηΜοΠΙ

Οι μαθητές βρήκαν περισσότερο ενδιαφέροντα τα δεδομένα καταρχάς της Κρήτης γιατί έχουν ‘διαφορετικό λεξιλόγιο’ και στη συνέχεια τα δεδομένα της Κ. Ιταλίας διότι η διάλεκτος φαίνεται περισσότερο δύσκολη και πρέπει να καταβληθεί κόπος από τους ακορατές της για να γίνει κατανοητή (πίνακας 8).

		Frequency	Percent
Valid	Κρήτης	41	55,4
	Κάτω Ιταλίας	17	23,0
	Έβρου	7	9,5
	Άλλη απάντηση	6	8,1
	Δεν γνωρίζω/Δεν απαντώ	3	4,1
	Total	74	100,0

Πίνακας 8: ενδιαφέροντα διαλεκτικά δεδομένα

Οι μαθητές θεώρησαν ως περισσότερο περιθωριοποιημένες τις διαλέκτους της Κ. Ιταλίας (37,8%), δεδομένου ότι μιλιέται σε περιοχές απομακρυσμένες από την μητροπολιτική Ελλάδα και την διάλεκτο που μιλιέται στον Έβρο (17,6%) (πίνακας 9).

		Frequency	Percent
Valid	Κρήτης	9	12,2
	Κάτω Ιταλίας	28	37,8
	Έβρου	13	17,6
	Ιθάκης	4	5,4
	Κύπρου	4	5,4
	Θεσσαλίας	2	2,7
	Άλλη απάντηση	4	5,4
	Δεν γνωρίζω/Δεν απαντώ	10	13,5
	Total	74	100,0

Πίνακας 9: περιθωριοποιημένες διαλέκτοι

Σε υψηλό ποσοστό οι μαθητές θεωρούν ως δυσκολότερη ως προς την κατανόηση την διάλεκτο της Κ. Ιταλίας (83,8%) διότι, όπως υποστηρίζουν, οι Κάτω-Ιταλιώτες ‘δεν μιλούν ακριβώς καθαρά ελληνικά’ (sic) και επειδή η γλώσσα είναι ένα συνονθύλευμα της αρχαίας ελληνικής και της λατινικής. Η ‘δυσκολία’ των διαλέκτων της Κρήτης και των λοιπών περιοχών κινούνται σε ανάλογα χαμηλά ποσοστά. Για τους λόγους που προαναφέρθηκαν, είναι μεγαλύτερη η ανάγκη διάσωσης της διαλέκτου της Κ. Ιταλίας (31,1%).

		Frequency	Percent
Valid	Κρήτης	5	6,8
	Κάτω Ιταλίας	62	83,8
	Άλλη απάντηση	3	4,1
	Δεν γνωρίζω/Δεν απαντώ	4	5,4
	Total	74	100,0

Πίνακας 10: δυσκολία κατανόησης των διαλέκτων

		Frequency	Percent
Valid	Κάτω Ιταλίας	23	31,1
	Κρήτης	10	13,5
	Ιθάκης	3	4,1
	Άλλη απάντηση	6	8,1
	Δεν γνωρίζω/Δεν απαντώ	32	43,2
	Total	74	100,0

Πίνακας 11: ανάγκη διάσωσης των διαλέκτων

Οι μαθητές αναγνώρισαν ότι το ΨηΜοΠΙ μπορεί να συμβάλλει στη διδασκαλία και διάδοση των νεοελληνικών διαλέκτων σε ποσοστό 77% διότι, όπως κατέγραψαν, συγκεντρώνει διάφορες πληροφορίες σχετικά με τις διαλέκτους, ενώ οι δραστηριότητες που το ΨηΜοΠΙ περιλαμβάνει μπορούν να βοηθήσουν τους μαθητές να εξοικειωθούν ουσιαστικά με τις διαλέκτους (πίνακας 12). Μάλιστα, οι μαθητές υποστηρίζουν ότι η γνώση των γλωσσικών ποικιλιών ενισχύει της κατανόηση της γλώσσας γενικότερα (29,7%), την ανάπτυξη του λεξιλογίου (10,8%), ακόμη και την εκμάθηση ξένων γλωσσών (βλ. άλλη απάντηση, 14,9%) (πίνακας 13).

		Frequency	Percent
Valid	Ναι	57	77,0
	Όχι	10	13,5
	Δεν γνωρίζω/ Δεν απαντώ	7	9,5
	Total	74	100,0

Πίνακας 12: χρησιμότητα του ΨηΜοΠΙ στη διδασκαλία των διαλέκτων

	Frequency	Percent
--	-----------	---------

Valid	Κατανόηση γλώσσας/διαλέκτων	22	29,7
	Παραγωγή λόγου/Λεξιλόγιο	8	10,8
	Επίσημη γλώσσα	5	6,8
	Άλλη απάντηση	11	14,9
	Δε γνωρίζω/ Δεν απαντώ	28	37,8
	Total	74	100,0

Πίνακας 13: ωφέλειες γνώσης διαλέκτων

Σύνοψη

Στο παρόν άρθρο εξετάσαμε το κατά πόσο το ΨηΜοΠι μπορεί να χρησιμοποιηθεί αποτελεσματικά ως εργαλείο διδασκαλίας των νεοελληνικών διαλέκτων στο σχολείο. Η διδασκαλία των διαλέκτων μέσω του ΨηΜοΠι έδειξε ότι οι μαθητές βρίσκουν ιδιαίτερος ενδιαφέροντα τη δυνατότητα πρόσβασης σε διαλεκτικό γλωσσικό υλικό καθώς και σε στοιχεία τοπικής ιστορίας τα οποία αναδύονται μέσα από το διαλεκτικό υλικό. Οι ίδιοι οι μαθητές θεωρούν ότι η διδασκαλία των διαλέκτων μέσω ‘ζωντανών’ συνεντεύξεων μπορεί να συμβάλει στην ευαισθητοποίησή τους όσον αφορά τις γλωσσικές ποικιλίες, τα ιδιαίτερα γλωσσικά χαρακτηριστικά τους, τη δομική γειννιάσή τους με τη ΝΕ και τον ρόλο που μπορούν να παίξουν στην προσπάθεια για τη διατήρηση και διάδοση της τοπικής, εθνικής και πολιτισμικής κληρονομιάς. Επίσης, αντιλαμβάνονται ότι η διδακτική χρήση των διαλεκτικών δεδομένων μπορεί να βελτιώσει τη μεταγλωσσική ενημερότητα των μαθητών αναφορικά με τη γραμματική των διαλέκτων, να συμβάλει στην ανάπτυξη του λεξιλογίου διαλεκτόφωνων και μη διαλεκτόφωνων μαθητών και στον εμπλουτισμό των γλωσσικών και εκφραστικών μέσων τους. Θεωρούν ότι σημαντικότερη συμβολή του ΨηΜοΠι είναι ότι το μουσείο μπορεί να καταστήσει σαφές ότι οι διάλεκτοι διαθέτουν πλήρη γραμματικά συστήματα (βλ. Ράλλη 2011). Τέλος, η συμμετοχή των μαθητών στην επιλογή των διδακτέων ενοτήτων και των δραστηριοτήτων από την δεξαμενή δραστηριοτήτων οι οποίες είναι αναρτημένες στο ΨηΜοΠι καθιστά το μάθημα περισσότερο ενδιαφέρον με θετικά μαθησιακά αποτελέσματα. Για την ολοκληρωμένη αξιολόγηση του ΨηΜοΠι ως εργαλείου γλωσσικής διδασκαλίας στόχος μας είναι να εφαρμοστεί η διδακτική παρέμβαση του ΨηΜοΠι και σε άλλα διαλεκτικά και μη διαλεκτικά περιβάλλοντα.

Βιβλιογραφία

- Adger, C.T., W Wolfram & D. Christian. 2007. *Dialects in schools and communities*. NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Αρχάκης, Α., Α. Φτερινιάτη & Β. Τσάμη. 2015. Η γλωσσική ποικιλότητα σε κείμενα μαζικής κουλτούρας: προτάσεις διδακτικής αξιοποίησής της. Στο Μ. Τζακώστα (επιμ.), *Η διδασκαλία των νεοελληνικών διαλέκτων στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση: θεωρητικές προσεγγίσεις και διδακτικές εφαρμογές*. Αθήνα: Gutenberg-Δαρδανός. 67-94.
- Edwards, J. 1989. *Language and disadvantage. Studies in disorders of communication*. London: Cole and Whurr Ltd.
- Καμπάκη-Βουγιουκλή, Π. & Χ. Δούρου. 2015. Το γλωσσικό ιδίωμα του Σουφλίου: γλωσσικές συμπεριφορές μαθητών Λυκείου σε εκπαιδευτικό περιβάλλον. Στο Μ. Τζακώστα (επιμ.), *Η*

- διδασκαλία των νεοελληνικών γλωσσικών ποικιλιών και διαλέκτων στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Θεωρητικές προσεγγίσεις και διδακτικές εφαρμογές. Αθήνα: Gutenberg-Δαρδανός, 95-116.
- Καμπάκη-Βουγιουκλή, Π. & Α. Μάρκος. 2014. Αυτοαξιολόγηση της γνώσης διαλέκτων/ιδιωμάτων από φοιτητές της φιλολογίας με τη χρήση της ράβδου. Στο G. Kotzoglou, K.Nikolou, E. Karantzola, K.Frantzi, I. Galantomos, L. Georgalidou, V. Kourti-Kazoullis, Ch. Papadopoulou, E. Vlachou (eds.), Selected Papers from the 11th International Conference on Greek Linguistics. Rodos: University of the Aegean, 645-657
- Καψάσκη, Α. & Μ. Τζακώστα. 2016. Στάσεις καθηγητών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σχετικά με τη χρήση και τη διδασκαλία των νεοελληνικών διαλέκτων στο σχολείο. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 36: 161-174.
- Κωστούλη, Τ. 2015. Από τη γλωσσική-κειμενική ομοιογένεια στη διερεύνηση της υβριδικότητας των τοπικών κοινοτήτων: Τρόποι διαμόρφωσης και διδασκαλίας της κυρίαρχης ποικιλίας. Στο Μ. Τζακώστα (επιμ.), *Η διδασκαλία των νεοελληνικών διαλέκτων στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση: θεωρητικές προσεγγίσεις και διδακτικές εφαρμογές*. Αθήνα: Gutenberg-Δαρδανός, 141-165.
- Μαγαλιά, Α. 2000. *Γλωσσικές προκαταλήψεις εκπαιδευτικών. Θεωρητική προσέγγιση και εμπειρική έρευνα*. Θεσσαλονίκη: Αφοι Κυριακίδη.
- Ματθαίουδάκη, Μ. 2015. Πρόγραμμα ΔΙΑΦΩΝΗΝ: Η ανάδειξη των νεοελληνικών διαλέκτων και η ενωσιθητοποίηση της εκπαιδευτικής κοινότητας. Στο Μ. Τζακώστα (επιμ.), *Η διδασκαλία των νεοελληνικών γλωσσικών ποικιλιών και διαλέκτων στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Θεωρητικές προσεγγίσεις και διδακτικές εφαρμογές*. Αθήνα: Gutenberg-Δαρδανός, 117-140.
- Μελισσαροπούλου, Δ., Ε. Γαλιώτου, Ε. Δημελά, Ν. Καρανικόλας, Χ. Παπαναγιώτου, Γ. Ξυδόπουλος & Α. Ράλλη. 2015. Υλοποίηση του πρώτου πουμεσικού τριδιαλεκτικού υλικού διαδικτυακού λεξικού. Στο Μ. Τζακώστα (επιμ.), *Η διδασκαλία των νεοελληνικών διαλέκτων στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση: θεωρητικές προσεγγίσεις και διδακτικές εφαρμογές*. Αθήνα: Gutenberg-Δαρδανός, 259-280.
- Μπετεινάκη, Ε. 2017. *Κουλαντρίζοντας τσι διαλέκτους στο σχολείο: Αξιοποίηση των γεωγραφικών ποικιλιών στο σχολείο – Μελέτη σε κρητικά δεδομένα*. Ρέθυμνο: Πτυχιακή εργασία, Π.Τ.Π.Ε., Πανεπιστήμιο Κρήτης.
- Ντίνας, Κ. 2004. Γραμματισμός - πολυγραμματισμοί και διαπολιτισμική διδασκαλία. Στο Π. Γεωργιογιάννης (επιμ.), *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση: 1ο Πανελλήνιο Συνέδριο*. Πάτρα: Κέντρο Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης, 193-206.
- Ντίνας, Κ. & Ε.Χ. Ζαρκογιάννη. 2009. *Διδακτική αξιοποίηση των νεοελληνικών διαλέκτων. Η περίπτωση του ιδιώματος Αφάντου Ρόδου*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Παπαζαχαρίου, Δ. 2015. Ελληνικές διαλεκτικές πολυτροπικές βάσεις δεδομένων. Στο Μ. Τζακώστα (επιμ.), *Η διδασκαλία των νεοελληνικών διαλέκτων στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση: θεωρητικές προσεγγίσεις και διδακτικές εφαρμογές*. Αθήνα: Gutenberg-Δαρδανός, 281-299.
- Παπανικόλα, Ε. & Σ. Τσιπλάκου. Υπό δημ. Η διδασκαλία της πρότυπης ελληνικής και των διαλέκτων της σε ένα πλαίσιο κριτικού γραμματισμού: ερευνητικά ευρήματα από ένα διαλεκτόφωνο περιβάλλον. Στα *Πρακτικά του 7^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Νεοελληνικής Διαλεκτολογίας και Γλωσσολογικής Θεωρίας*. Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Πλαδή, Μ. 2001. Γλωσσικές στάσεις και διαλεκτική υποχώρηση. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα* 21: 618-629.
- Πλαδή, Μ., Α. Οκαλίδου & Β. Παπαγεωργίου. 2011. Διαλεκτική παρείρρηση στον προφορικό και γραπτό λόγο μαθητών τυπικής ανάπτυξης στο Πυργί Χίου και στο Λιτόχωρο Πιερίας: Προς μια τυπολογία της γλωσσικής συμπεριφοράς των διαλεκτόφωνων μαθητών. *Γλωσσολογία* 19: 23-31.
- Πλουμίδα, Ε. 2016. Νεοελληνικές διάλεκτοι στην εκπαίδευση: διερευνώντας τις στάσεις γονέων μαθητών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. *Ηλεκτρονικά Πρακτικά του 8^{ου} Πανελλήνιου Συνεδρίου του Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης*. ISSN 1790-8574.

- Πολάκη, Μ. 2016. Προτάσεις ενσωμάτωσης της κρητικής διαλέκτου στη διδασκαλία. Προφορική ανακοίνωση στο 7^ο Διεθνές συνέδριο Νεοελληνικής διαλεκτολογίας και Γλωσσολογικής Θεωρίας. Ρέθυμνο: Πανεπιστήμιο Κρήτης.
- ΠΙΝΠΣ - Πρόγραμμα σπουδών για τη διδασκαλία της νεοελληνικής γλώσσας και της Λογοτεχνίας στο Γυμνάσιο» *Νέο Σχολείο*— *Νέο Πρόγραμμα Σπουδών*. 2011. Ορίζοντα Πράξη, MIS: 295450. Αθήνα. Ανακτήθηκε στις 21 Ιουλίου 2017 από <http://ebooks.edu.gr/new/ps.php>
- Ρεπούση, Μ. & Χ. Ανδρεάδου (επιμ.). 2010. *Προφορικές Ιστορίες. Ένας Οδηγός Προφορικής Ιστορίας για την Εκπαίδευση και την Κοινότητα*. Χανιά: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Χανίων & Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Στρατιδάκης, Χ. 2007. *Ευχετήριες μαντινάδες στο κινητό τηλέφωνο: σχολιασμένη έκδοση 325 μαντινάδων*. Ρέθυμνο: Αυτοέκδοση.
- Στρατιδάκης, Χ., & μαθητές. 2008. *Καθαρογλωσσίδα: σχολιασμένη έκδοση 170 κρητικών γλωσσοδετών*. Ρέθυμνο: Αυτοέκδοση.
- Συμεωνίδης, Β. 2015. Η θέση των διαλέκτων στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση: ένα παράδειγμα αξιοποίησης της ποντιακής. Πρακτικά του πανελληνίου γλωσσολογικού Συνεδρίου *Γεωγραφικές και Κοινωνικές Ποικιλίες της Νέας Ελληνικής Γλώσσας και η Παρουσία τους στην Εκπαίδευση. Τζαρτζάνεια 2012*. Βόλος, 132-141.
- Συμεωνίδης, Β. & Σ. Φώλια. 2013. Μαθητική δημιουργικότητα με χρήση των Νέων Τεχνολογικών για την αξιοποίηση της ποντιακής διαλέκτου στο μάθημα των αρχαίων ελληνικών. *Πρακτικά του 3ου πανελληνίου συνεδρίου Ένταξη των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία*. Πειραιάς: Πανεπιστήμιο Πειραιώς.
- Τζακώστα, Μ. (επιμ.). 2015. *Η διδασκαλία των νεοελληνικών διαλέκτων στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση: θεωρητικές προσεγγίσεις και διδακτικές εφαρμογές*. Αθήνα: Gutenberg-Δαρδανός.
- Τζακώστα, Μ. υπό κρίση. *Στάσεις μαθητών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σχετικά με τη χρήση και τη διδασκαλία των νεοελληνικών διαλέκτων στο σχολείο*. Ρέθυμνο: Π.Τ.Π.Ε., Πανεπιστήμιο Κρήτης.
- Τζακώστα, Μ. & Κ.-Ει. Κουφού. υπό κρίση. *Ενίσχυση της διαλεκτικής γλωσσικής συνειδητοποίησης μαθητών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης μέσω ενός προγράμματος διδασκαλίας των νεοελληνικών διαλέκτων*. Ρέθυμνο: Π.Τ.Π.Ε., Πανεπιστήμιο Κρήτης.
- Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, Ν. & Ε. Θεοδωρόπουλος. 2015. Η χρήση διαλεκτικών ποικιλιών στις σύγχρονες διαφημίσεις – ιδεολογικές προεκτάσεις. Στο Μ. Τζακώστα (επιμ.), *Η διδασκαλία των νεοελληνικών διαλέκτων στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση: θεωρητικές προσεγγίσεις και διδακτικές εφαρμογές*. Αθήνα: Gutenberg-Δαρδανός, 211-237.
- Tzakosta, M. & E. Beteinaki. 2018. 'Κουλαντριζόντας τσι διαλέκτους στο σχολείο': Η κρητική διάλεκτος ως εργαλείο γλωσσικής διδασκαλίας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. *Revista de Estudios Hellenicos 4 – Το Ελληνικό Βλέμμα*. ISSN 2526-3609.
- Τζακώστα, Μ. Α. Σφακιανάκη & Α. Πατσία. 2014. *Μουσείο προφορικής ιστορίας: ένα 'βιωματικό' ερευνητικό εργαλείο για τη διαφύλαξη και εκπαιδευτική αξιοποίηση της ιστορίας και της λαϊκής παράδοσης*. Τελική αναφορά επιστημονικής μελέτης. Αθήνα: Κοινωφελές Ίδρυμα Ιωάννη Σ. Λάτση.
- Τζακώστα, Μ., Πατσία, Α., Α. Σφακιανάκη, Γ. Κλειδής & Σ. Τσιγδινός. 2015. Πώς διαλεκτικοί θησαυροί ζωντανεύουν στο ελληνικό σχολείο: Η χρήση του Ψηφιακού Μουσείου Ελληνικής Προφορικής Ιστορίας στην εκπαίδευση. Στο Μ. Τζακώστα (επιμ.), *Η διδασκαλία των νεοελληνικών διαλέκτων στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση: θεωρητικές προσεγγίσεις και διδακτικές εφαρμογές*. Αθήνα: Gutenberg-Δαρδανός, 300-321.
- Τσιπλάκου, Σ. 2007. Γλωσσική ποικιλία και κριτικός εγγραμματισμός: Συσχετισμοί και παιδαγωγικές προεκτάσεις. Στο Η. Μатσαγγούρας (επιμ.), *Σχολικός εγγραμματισμός: λειτουργικός, κριτικός και επιστημονικός*. Αθήνα: Γρηγόρης, 466-511.
- Tsiplakou, S. in press. Which dialect, what literacy? In the *Proceedings of the 7th International Conference of Modern Greek Dialects and Linguistic Theory*. Patras: University of Patras.
- Τσιπλάκου, Σ., & Ξ. Χατζηγιάννου. 2010. Η διδασκαλία της γλωσσικής ποικιλότητας: μια διδακτική παρέμβαση. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 30: 617-629.

Υπουργική Απόφαση Γ2/21072^α, ΦΕΚ303/τ. Β'/13-3-2003. ΔΕΠΠΣ & ΑΠΣ - Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών ΔΕΠΠΣ και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (ΑΠΣ) Δημοτικού – Γυμνασίου.

Χριστοδούλου, Χ. & Μ. Κατσογιάννου. Υπό δημ. cySlang: Το λεξικό της κυπριακής αργκό. Στα ηλεκτρονικά πρακτικά του 7^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Νεοελληνικής Διαλεκτολογίας και Γλωσσολογικής Θεωρίας. Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών.